

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrletno 15 Din,
 za pol leta 30 Din,
 za celo leto 60 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 5. januarja 1934.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.
 Poštočerkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Dr. Jože Vošnjak

(4. I. 1834 — 21. X. 1911.)

V zgodovini slovenskega narodnega uveljavljanja v 60. in 70. letih XIX. stoletja nastopa tudi dr. Jože Vošnjak med prvimi početniki in pospeševalci kot organizator in pisatelj, politik in časnikar.

Ustavna doba je poklicala tudi Slovence k novemu življenju. Dela je bilo veliko, a delavcev malo; zato je moral vsakdo zagrabiti na več strani. Odtod tudi mnogo tipanja in poskušanja, marsikak nepotreben ali celo škodljiv zalet in zato neuspeh. Naslanjali smo se mogli le na kmečko ljudstvo, ki se je polagoma prebujalo iz mrtvila, in na maloštevilno izobraženstvo, ki se je priznavalo k slovenstvu; meščanstvo je bilo nemško ali nemškotarsko. Slovenci smo nastopali kolikor toliko enotno, čeprav sta se prav za prav za takoj od početka kazali dve struji: narodno-konservativna in narodno-progresivna. Prvo je vodil Bleiweis, ki ga je sila razmer postavljala v ospredje, ko so pomrli stari politiki iz 1848. leta, kakor sta bila n. pr. Ambrož in Kavčič, in mu je kot uredniku edinega gospodarsko-političnega lista »Novic«, ki se je ohranil preko absolutizma, sama po sebi pripadala neka odločujoča vloga. Njegova zaslomba je bila duhovščina, a po svojih družbenih zvezah je imel oporo v konservativnem plemstvu, ki se mu je začel vdajati tudi politično. Zato njegova politika ni bila vedno v skladu z narodnimi potrebami in zahtevami, ker je iz konservativnosti dostikrat prehajala naravnost v nazadnjaštvo.

To je moralo izzivati odpor druge struje, ki jo je po Dežmanovem uskočstvu med Nemce miselno vodil Levstik, njegov učenec. Ta struja se ni naslanjala samo na kmečko ljudstvo, ampak je skušala pritegniti v slovensko območje tudi meščanstvo; zato je bila proti duhovniški in plemiški premoči v javnem življenju.

Vošnjak je pripadal tej drugi, svobodoljubni struji. Bil je delavec in požrtvovalen praktik, ki ga srečujemo povsod, kjer so se polagale osnove slovenskemu duševnemu in političnemu prizadevanju. Bil je med ustanovitelji »Slovenske Matic«, ki je postala takrat naša najvišja leposlovno-znanstvena ustanova, a ko je zavladovala v njej Bleiweis-Costova samovoljnost, ga vidimo pri

Trstenjakovem »Pisateljskem društvu«; bil je med ustanovitelji »Slovenskega Naroda«, ki je postal naš prvi dnevnik in glasilo mladega rodu, ki ga je vzgajal Levstik poleg in proti »starim«.

Veliko se je udeleževal Vošnjak v časnikarstvu. Vsi glavni takratni naši listi ga štejejo med svoje sodelavce: Einspielerjev »Slovenec«, Prelogov »Slovenski Gospodar«, zlasti pa njegov »Slovenski Narod«. Poleg časnikarstva se je mnogo bavil s pisateljevanjem kot povestničar za ljudstvo in dramatik. Gotovo je bil boljši kakor marsikateri t. zv. ljudskih pisatelj; vendar leposlovna umetnost ni bila njegov dar. V pismih svojemu prijatelju Turnerju se je n. pr. zelo odklonilno izražal o Ivanu Cankarju — prav z malomeščanskim naziranjem ga je odpravljal. Zgodovinsko gradivo pa ostanejo njegovi politični spisi o našem političnem programu, o slovenskih taborih itd., zlasti njegovi »Spomini«, ki vsebujejo sicer v podrobnostih marsikakšno napako, a so v celoti zanimiv prispevek našega dela in nedela od 1840. do 1873. leta.

Vošnjak je bil kranjski in štajerski deželni poslanec, kranjski deželni odbornik in štajerski državni poslanec. Bil je med vodji »Mladoslavencev«. V ospredju slovenske politike je bilo od začetka ustavne dobe vprašanje: ali narodno ali zgodovinsko stališče. Med tema dvema nasprotjema smo nihali in leta 1865, sklenili v Mariboru program, ki je zagovarjal t. zv. notranje-avstrijsko skupino, t. j. združenje Kranjske, Štajerske, Koroške in Primorskega v zgodovinsko državno skupino v okviru Avstrije. To je bil Einspielerjev domislek, ki mu je botroval pred vojno

1866. leta tudi Vošnjak, a ga je po vojni opustil in se v političnem spisu 1867. leta izrekel za Svetčev načrt: združenje Slovencev, Hrvatov in Srbov. Poleg tega južnoslovanskega državnega programa se je Vošnjak potegoval za ožji slovenski program »Zedinjene Slovenije«. Bil je med glavnimi govorniki za to misel na slovenskih taborih, ki jih je sprožil Levstik, a so jih po Zarniku uresničili štajerci.

Vošnjak je skušal dati slovenskemu politič. delovanju trdno osnovo; zato je po češkem zgledu proti nemško-nemškotarskemu kapitalu sprožil misel o ustanavljanju hranilnic in posojilnic. Sploh se je teoretično bavil z gospodarskimi vprašanji. Ne moremo sicer reči, kakor je trdil njegov nečak, da je bil prvi slovenski socialni politik,¹ ker je bil pred njim ali vsaj začasno to duhovnik Belec, ki se je v »Slovencu« v letih 1882. do 1888. bavil s prav istim vprašanjem, kakor Vošnjak: s kmečkim. Oba sta se naslanjala tudi na isti vir: na krščanski socializem Vogelsanga. Vsekako moramo šteti Vošnjaku v zaslugo, da se je v 80. letih (njegova gospodarsko-socialna spisa sta izšla v Letopisu Slovenske Matic leta 1884. in 1886.) postavil proti gospodarskemu liberalizmu ali liberalnemu kapitalizmu za kmeta, ki je jedro slovenskega naroda.

Dr. Jože Vošnjak je bil pomembna osebnost v naši politični javnosti kot društveni organizator, kot poslanec in časnikar, kot politični in gospodarski pisatelj.

Ob stoletnici njegovega rojstva naj mu skušata Ljubljana in Maribor izkazati svojo hvaležnost s tem, da omogočita izdajo njegove korespondence in tako ohranita spomin nanj, ki je to zaslužil.

Alfa.

¹ Veda, 1911, str. 588.

Izselniška romantika

Slovensko izselniško vprašanje ni od danes. Veliko se je že pisalo o njem, žal pa le malo tehtnega. Pred vsem je po navadi manjkalo tistim, ki so govorili o njem, vsaktero globlje poznanje gospodarskih in populacijskih vzrokov izseljevanja. Nekaj slovesnih domoljubnih besedi o bogastvu naše zemlje, s ponižno povzdignjenim

pogledom na »pristojno mesto«, nekaj pozivov izselnikom, deloma osladnih, deloma puhlih, o mili domovini, pa je bilo vprašanje rešeno, ne sicer za lačne izselnike, ki so morali iti za delom v tujino, pač pa za »nacionalne« delavce in »pristojna mesta«.

In tako smo kljub raznim anketam glede izsel-

Slovenski Hamlet

Hamlet pomeni v vseh evropskih gledališčih svetlo izročilo, veliki dogodek, večer najtišje zbranosti. Tudi Slovenci si prizadevamo, Hamleta uprizorjati kar najbolje, morda gre napor včasih preko naših moči, a to stremljenje nam gotovo ni v sramoto. Cankar in Župančič sta nam poslovenila Shakespearjevega Hamleta, vsak s svojimi vrlinami, in Slovenci bodo čitali in uprizorjali njuno prevoda, dokler bo živela v nas ljubezen do lepote barvite izrazilnosti našega jezika.

Hamlet pomeni tudi v slovenskem gledališču praznik posebnega značaja. Saj ga je ponesel ambiciozni amater celo v naše podeželje. Že mnogo naših igralcev je vihtelo rapir ob brezdanji Hamletovi umetnosti, zdaj z večjo, zdaj z manjšo srečo. Moj namen ni ocenjevati njihove stvaritve, to oceno in pregled bodo uspešneje izvršili znanjci, bogdaj tudi z uspehom pozitivnih ugotovitev.

Najnovejši Hamlet v Debevčevi režiji in kreaciji je nov vzgon v borbi za kremenitejši izraz slovenske drame. Vse dogajanje na odru je osredotočeno in tako v skupni igri kakor igri posameznikov vsebinsko podčrtano v smiselni interpretaciji besedila. Kakor v širokih plasteh monumentalne slike in v sklenjenih obrisih risbe je vse nepotrebno izpuščeno, zabrisano. Debevcu gre za preprosto monumentalnost v sceni, v figuralnih skupinah, v besedi in kretnji. Režiser teži za plastičnim in jasnim izrazom, v njegovem izoblikova-

nju je besedilo Shakespeare-Župančičevo dvakrat bolj trd oreh igralcu, obvladal ga je v najkočljivejših mestih le on sam, saj je potrebna skoraj virtuoznost govora, da se izogne jezikovnim čerem in jih izobliči v tehten izraz. Gledalec zre v tej zasnovi v ožilje same drame in njenih akterjev. Stevilne slike se vrstijo naglo, njih tehnična in estetska zamisel je režiserju še v poseben plus. Znano je, s kakšnimi neprilikami se režiserji bore s primitivno tehnično napravo v drami; ni več daleč čas, ko bodo boljši diletantski odri prekašali tehnične plati odra Narodnega gledališča v Ljubljani. Debevčev Hamlet je notranje ubran; posamezne kreacije, kakor Polonij (Lipah), Ofelija (Šaričeva) in Hamlet (Debevec) štrle iz dobre povprečnosti. Naj mi oprostite ostali igralci, če jih ne imenujem imenoma, misljen to ni, da niso ustrezali, preverjen sem le, da so njihove sposobnosti v drugih vlogah prišle do mogočnejšega izraza.

Dijaške predstave Hamleta so vredne posebne omembe. Gledališka uprava je storila lep čin, vendar naj bodo te vrste predstave obilnejše, naše dijaštvo je treba vzgajati ob najboljših uprizoritvah domače in sodobne drame. Nikakor pa ne smemo imeti te predstave samo za izhod v sili gledališke krize.

Debevec v lastnih režijah tudi igralsko raste, njegov Hamlet je z marljivostjo in talentom pridobljena stopnja v igralskem razvoju. Izčršen v igri, zaprt in pogreznjen vase — skoraj preveč, zastira čustveno komponento, se igra z barvami po registrih svojega sonornega glasu. Nesentimen-

talen v igri, plemenit v mišljenju in dojemanju pridobiva še najbolj zakrknjene gledalce. Profil njegove osebnosti dopušča gledalcu v domišljiji izpolniti tiste vrzeli in neizbrusenosti v igri in v občutenju, vrzeli, ki izvirajo iz dobe rasti vsakega igralca. Totalnost Debevčeve režije in igre se giblje na osnovi, ki dopušča velike nade za bodočnost. V dozorjenju se naj izpolni hotenje igralca.

Hamlet v ljubljanski drami se z uspehom meri v gledališki umetnosti z vsemi odri v naši državi. O vzajemnosti in stikih Ljubljane, Zagreba in Beograda je bilo že mnogo govora, vendar nihče se ne gane z mrtve točke, trdovratni mrtvičnosti gledaliških uprav se je kar čuditi. Ljubljanski Hamlet v Zagrebu in Beogradu bi bil v ponos naši dramski umetnosti. Bojim se, da igrajo odločilno vlogo neznane sile v zakulisju gledališč, o katerih se gledališkemu entuziastu niiti ne sanja. A. S.

Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem

Pred nami je prvi zvezek založbe »Nova knjiga«, ki si je zastavila nalogo, da Slovence seznani z najmodernejšimi znanstvenimi izsledki, ki se tičejo predvsem človeka in družbe ter njene zgodovine. Pazljivi čitatelj bo takoj opazil, da je namen tega prvega zvezka, nakazati vprašanja. Zato obravnava prvi članek S. Markoviča razmerje med znanostjo in filozofijo, loči pojme znanosti in metafizike o začetku in koncu, ne, ker bi se jih ustra-

niškega vprašanja v bistvu tam, kjer smo bili pred petdesetimi leti. K večjemu bi se dala tu pa tam reči kakšna beseda o graem ziorabljanju prevelike zaupljivosti naših izseljencev, in sicer vprav naših najboljših izseljencev.

»Slovenskemu Narodu« je poslal nekdo sestra, ki ima to prednost, da ne miži pred neogibnim dejstvom našega izseljevanja. In ki se vsaj trudi, da najde kak izhod za tiste naše ljudi, ki se izseljujejo, pa če spada to v slovesni govor in sporred naših velikih socialnih in nacionalnih pantičkov, ali če ne spada.

»Narodov« sodelavec je odkril kot najprikladnejšo deželo za take namene vzhodno Sibirijo, ali bolj natančno: Poamurje. Redko naseljena zemlja je to, bogata, preživljala bi lahko še milijone ljudi.

Toda vse polno je na svetu redko naseljenih in bogatih dežel, ki imajo še prostora za milijone ljudi. Prav za prav bi zato nobeni izseljenci, in torej tudi naši, ne smeli biti v zadregi, kam naj se obrnejo, kadar gredo v tujino — ali ne?

Ne bomo naštevati vseh različnih vzrokov, da izselitev v tujino nikoli ni tako preprosta stvar, kakor se zdi na prvi pogled, da gre tu za vprašanje glavnice, dostopne zemlje in stotine podobnih ovir za kmečko naselbino. Lotili se bomo marveč samo najbolj očitne ovire, namreč naselniške politike in zakonodaje dotične države, ki naj bi dovolila ali celo pospeševala v tem primeru naše izseljevanje na Daljni Vzhod, v Poamurje.

Poamurje je ruska dežela. Rusija je pa, kakor je sicer znano, česar pa menda »Narodov« sestavkar ni dobro preudaril, zvezna država socialističnih republik. In če je kaj dejstvo, je to, da ruska sovjetska vlada ni niti malo pri volji, popuščati v svojih načelih.

Pa vendar ugiba »Narodov« sodelavec:

»Sovjeti bi n. pr. stali na stališču, da je zanje bolje, da je ta izpostavljena dežela gosto naseljena. Mi Jugoslovani bi dobili n. pr. pravo naselitve od Mandžurije do Bajkala in do Ohotskega morja oz. Kamčatke. Sporazumno seveda. Efekt bi bil, da bi lahko prav v kratkem tja odvedli 1 milijon najkrepkejšega narodovega poganjka. Potem pa leto za letom po četrt milijona. Kaj bi bila posledica? Ti dandanes opuščeni in prazni predeli bi postali kulturna zemlja prvega reda. ... »Ceste, železnice, elektrika, vodovodi, vse to nam je kulturna potreba, ki bi jo takoj tudi tamkaj uvedli.« ... »je skrajni slovenski vzhod: Poamurje danes močno ogroženo po roparskih tolpah.« ... »Za slučaj, da se Jugoslovenom dá ta slovenski predel v kolonijo, bi mi prav hitro napravili red, kajti predvsem bi mi organizirali naše granične čete, ki bi čuvala naše poljedelce, obenem pa tudi sedanje stanovalec in nomade. Nikomur bi se ne bilo treba bati, nikdo bi ne bil ogrožen na življenje in imetje. Vsak Jugosloven bi služil določeno dobo kot vojak, nato bi dobil polje ali drug kos zemlje, vendar bi ostal vojak, kakor smo Jugoslovani vajeni, da imamo orožje doma. Nastal bi tako narod v orožju stalno na braniku domovine. Ker bi bil z novo domovino zadovoljen, bi jo branil, kakor je navajen braniti svojo staro domovino. Sovjeti bi lahko mirno spali, kajti Jugosloven na straži spada med najboljše vojske na svetu.« ... »Stvar je velike važnosti za naš Jugoslovene, kakor za Rusijo. Pozovimo naše konzule na delo, morda bi posredovala Francija.«

Mislamo, da bi v novejšem času le težko zasledil kdo bolj, recimo milo, romantično zamisel, kakor je ta, ki očituje, recimo spet milo, tako popolno nepoznanje razmer in ljudi, da mu ga ni para. Ometavati »Narodovo« naivnost po redu in po vrsti, se res ne izplača. Samo nekaj osnovnih dejstev bi hoteli ugotoviti.

Pred vsem Rusom ne primanjkuje lastnega kmečkega naraščaja. Saj je Staljin baje rekel, da imajo na Ruskem 20 milijonov kmetov preveč. Kakor povsod, se tudi na Ruskem podeželsko, torej zvečine kmečko prebivalstvo, najhitreje množi: ca. tri in pol milijona na leto! To se pravi, samo z naravnim svojim prirastkom lahko Rusi v nekaj letih ne samo obljudio, ampak celo preobljudijo »Poamurje«.

Drugič: opozorili smo že, da je Rusija zveza socialističnih republik. Ali še kdo verjame, razen »Naroda« seveda, da bodo boljševiki prepustili

Slovenski steber v stebrišču evropske znanosti

V kmečki hiši v Zagorici v moravski župniji na Kranjskem je bil rojen meseca marca l. 1754. Jurij Vecha. Letos bo preteklo 170 let, od kar je zagledal luč sveta matematik slovenskega rodu, ki je bil zidar evropske znanosti.

Zgodaj so poslali fantiča, ki ni imel drugega kot bistro glavico, v šolo v Ljubljano. Tu so spoznali, zlasti njegov profesor matematike, duhovnik Jožef Maffei na liceju, njegovo nadarjenost in mu šli na roko. 21 let star je končal licej l. 1775. Po nekaterih letih civilne službe je oblekel vojaško suknjo. Postal je junak na bojnem polju, obenem pa je širil kot učitelj in pisatelj matematično znanost, reformiral je topničarsko šolstvo in dal artileriji znanstveno podlago. Kot podporočnik-topničar se je jel pisati za »Vego«; kmalu je postal poročnik, nadporočnik in stotnik; a vse to na podlagi svojih del, ki jih je nešteto. Že 1782. je napisal 1. del svojih »Predavanj o matematiki«, katerih 2. in 3. del sta izšla do l. 1788. Da pokaže to, kar je učil v šoli, tudi praktično, odide za Laudonom pred Belgrad nad Turka. S svojimi možnarji, ki jih je nekoliko preustrojil, je bistveno pripomogel k padcu trdnjave. Izkazal se je podjetnega, hladnokrvnega, pa tudi drznega, če je bilo treba. Po končani ekspediciji proti pruskemu Frideriku Viljemu II. je odšel Vega l. 1792. na francosko fronto, k vojski ob Renu. Nenadna predaja trdnjave Lauterburg brez prelivanja krvi je samo Vegova zasluga. Podaja »nezavzetne« trdnjave Sv. Louis je povzročil Vega s svojimi havbicami v 4 dneh, meseca novembra 1793. Kapitelj mu je soglasno priznal red Marije Terezije, ki ga pa ni nikoli dobil. Med vsemi temi vojnimi operacijami pa je študiral in pisal učena matematična dela. Večkrat so ga našli v bojnih rovih, v vedni smrtni nevarnosti, zatopljenega v številke. Pri gorejrenski armadi zaposlen je izdal l. 1794. epohalno delo »Thesaurus logarithmus completus«. L. 1795. je vtil 2 bombna možnarja, ki sta nesla za polovico dalje kot običajni 30funtni avstrijski možnarji. Z njuno pomočjo je bistveno pripomogel, da je bil zavzet Mannheim. Dobil je blestečo ponudbo od sosednje države, da vstopi v njeno vojsko, a Vega je odklonil. — Mnogokrat je pokazal Vega, da se

lep, bogat kos svoje zemlje za neko Jugoslovanom pripisovano lastnost »delanja reda in miru«?

Zdi se nam nadalje, da gleda »Narodov« sodelavec na razvoj dogodkov tudi sicer preveč s stališča podnarednika obmejne čete. Kar zanese se naj, da se boljševiki na mejno straženje tudi razumejo — saj je menda ni države na svetu, ki bi bila bolj neprepustno zaprta, kot je danes Rusija.

Se eno dejstvo, ki sicer ne spada v okvir tega odgovora, ki ga pa vendar navajamo, da še bolj osvetlimo nemogočnost in neresničnost »Narodovega« kolonizacijskega načrta: Že pred nekaj meseci so zasnovali Rusi načrt za naselitev skrajnega Vzhoda. Med drugim so priznali za določeno dobo let naselnikom veliko ugodnosti in svobodin. Ni dvoma, da bodo to tudi zvršili. Zato mislimo, da ne bo treba »pozivati naših konzulov«, — ktere neki? — in da se nam tudi ni treba brigati za »organizacijo naših graničnih čet«, vsaj kolikor se stvari tičejo Poamurja.

mu ljubezen do slovenske domovine ni ohladila. L. 1800. je poslal kranjskim deželnim stanovom vsa svoja dotlej izšla dela, 15 po številu. To leto postane baron in dan po povišanju posveti 4 svoja dela »Matematičnih predavanj« kranjskim deželnim stanovom: »V dokaz svojega prizadevanja« — tako pravi v pismu — »da se izkaže vrednega svoje ožje domovine«. V uvodu knjige izreka srčno zahvalo za izobrazbo, ki jo je prejel na ljubljanskem liceju in zatruje večno zvestobo do ljubljene domače dežele. L. 1802. postane podpolkovnik, to leto pa ga zadene v septembru tudi tragičen konec v valovih Donave, menda od morilčeve roke.

Vega je pisatelj najboljših matematičnih knjig svojega časa; njegove učbenike so rabili skoraj 70 let po vsej Avstriji, kakor pozneje Močnikove. Slovenec Vega je bil reformator evropskega topničarstva; uvedel je v vojaške šole algebr. analizo in višjo matematiko. Njegova znanstvena dela so višek tedanjega časa. Strokovnjaki so imeli Vega za na novo oživiljenega Eulerja, primerjali ga s starim Arhimedom. Pisal je jasno-umljivo, pa tudi elegantno. Največjo slavo si je pridobil z izdajo svojih »Tabulae logarithmico-trigonometricae« leta 1783. Če bi ne bil ustvaril ničesar drugega, bi bilo že samo to delo za vedno ovekovečilo njegovo ime med evropskim učenim svetom. Njegov »Logarithmo-trigonometrijski priročnik« je še danes uporaben! V začetku 19. stoletja so ga uvedli v vse avstrijske in nemške šole; doživel je 80 izdaj! Ker so ga postavili v vse kulturne jezike, je postal skupna last vseh evropskih narodov! Jurij baron Vega je eden tistih naših sinov, ki so dokazali z deli mednarodne veljave, da smo Slovenci del evropske celote, ki je soustvarjal in soustvaril evropsko kulturo in da so tudi mali narodi potreben in ustvarjajoč faktor evropske skupnosti. Slovenci nismo nepotrebnost napotje za druge, pa morda še zaostale narode ter dela tisti škodo vsi evropski skupnosti, kdor izpodriva ali pa celo hoče izbrisati iz zemlje male evropske narode ter jim vzeti njih samostojnost in samobitnost.

Vega se je moral boriti z velikimi težavami. Za več svojih znamenitih del ni mogel dobiti denarja niti založnika ter se je moral zateči v Nemčijo.

daj, ko si je filozofija priborila dialektično metodo, pa dotlej, ko jo je dosledno zgradila in prenesla v prakso ter izvajala tudi vse posledice.

Kako sta Marx in Engels izšla iz Heglove filozofije in kako sta se ločila iz nje, je snov te razprave. (Zato mora poznati Hegla, kdor hoče prav razumeti Marxa!) Resnični pomen in revolucionarni značaj Heglove filozofije je, da je enkrat za vselej obračunala s tisto zadnjo, končno veljavnostjo vseh dognanj človeškega mišljenja in ravnanja. Dialektična filozofija ne pozna nič končnega, absolutnega, svetega. Vsaka stopnja je nujna, torej upravičena za čas in za pogoje, ki se jim ima zahvaliti, da je nastala; toda vsaka stopnja je minljiva in postane neupravičena v novih, višjih pogojih, ki se palagoma razvijajo v nje lastnem naročju; umakniti se mora višji stopnji, ki bo pozneje prav tako prišla na vrsto, da omaga in propade.

Da Hegel ni vseskozi dosledno izvedel svojega nauka, je kriv »sistem«. Pri vseh filozofih je prav »sistem« tisto, kar je minljivega; to pa zaradi tega, ker izhaja »sistem« iz neke večne potrebe človeškega duha: iz potrebe, premagati vsa protislovja. Ta naloga je nerešljiva in zatorej vsakogar, ki si jo zastavi, spelje na kriva pota.

Heglov vpliv je bil neizmeren, ustvaril si je šolo, ki je njegov nauk razvijala. Bruno Bauer, Strauss, Stirner, Feuerbach-Marx so Heglovi učenci. Feuerbach je most med Heglom in modernim dialektičnim materializmom Marxa in Engelsa. — V poglavjih o idealizmu in materializmu, o dialektičnem materializmu je Engels razvil problematiko obeh filozofskih naziranj, podal tudi historiat, kolikor je za razumevanje potreben. Dotaknil se je vprašanja o mišljenju in bitju, o Bogu in svetu. Pokazal je, da je svet skupnost procesov, tako tudi človeška zgodovina. Njihov izraz je gibanje množic,

voditelji, takoimenovani veliki ljudje, so le odsev tega gibanja.

Opombe Plehanova so dobrodošla razlaga Engelsovih besed. Izbrane so opombe o stvareh, ki nosijo naglas, čisto razvija obširnejše misli, ki se jih je Engels le na kratko dotaknil. —

Knjiga sama je razveseljiv pojav na našem knjižnem trgu, čeprav je morda za začetek precej težko berilo, ki zahteva od bralca zares filozofske izomike. Vendar to ne more biti očitke. Prav gotovo ni naloga znanstvene založbe, da bi podpirala miselno lenobo, marveč je njena težka dolžnost, da mu pripravi izdatno miselno telovadbo in da ga vede na popotovanje po razgibanih duhovnih pokrajinah sveta. Zato naj sprejme tudi za razna »predpostavke, pogoje in protipostave in kar je podobne robe« odvezo.

Tedaj, ko so se zavedno zganile množice sveta, so sprejele dragoceno dedščino. Vzidale so jo v podstavo svoje nove stavbe. Ta dedščina je bila klasična zahodna ekonomija in klasična filozofija Zahoda. Da čuvajo to dedščino zvesto, o tem naj priča knjižica, ki je pred nami, in vse one, ki ji bodo sledile.

M. M.

Časopis za zgodovino in narodopisje

(Ptujška številka.)

Letošnji letnik, snopič 2—4 je posvečen Muzejskemu društvu v Ptuj in njegovemu dolgoletnemu članu in neutrudnemu raziskovalcu Poetovija — Viktorju Skrabarju. Ptuj, čudovito mesto arheoloških spomenikov in monumentov umetnostne zgodovine, s svojo izrazito lego in starinsko strukturo

šil ali kakor noj zaril pred njimi glavo v pesek, kakor je nekdo očital, marveč zato, ker današnja znanost gleda v prirodi le procese, gibanje in razvoj, in je njena naloga, da razkrije njih notranjo zvezo. Vsak »začetek« je tudi »konec« in vsak »konec« je tudi »začetek«, oba sta polarnega značaja. Zato ni začetka ne konca, zato je spraševanje po začetku in koncu prazno. Svet je objektivna resničnost, ki se nahaja v večnem gibanju, zato metafizika nima več pogoja za obstoj. Danes ne dokazujemo več z besedami, s silogoznimi, marveč z dejstvi. — Vsa vprašanja pa, ki imajo pomen in vsebino, spadajo v področje znanosti. Tako tudi obča spoznavna teorija, ki raziskuje mehanizem spoznavanja, spoznavni proces, objektivno vrednost in meje spoznavanja, psihologija, ki je danes povsem prirodoslovna veda, logika, veda o mišljenju, ki raziskuje elemente, ki jih znanost uporablja in oblike, v katerih se mišljenje pojavlja, dialektika, veda o splošnih zakonih mišljenja. Kot nekaka skupna vsota vseh znanstvenih dognanj rase iz njih stavba svetovnega naziranja dialektičnega materializma. — Namen znanosti je, da nam nudi čim točnejšo in čim popolnejšo sliko sveta. In res je, kar pravi Newton: »Podobni smo otrokom, ki so našli nekaj kamenčkov na obali znanja, medtem ko se pred našimi očmi razprostira široki ocean nepoznanega. Gotovo je, da smo komaj začeli spoznavati začetke čudes našega sveta.« V tem je moč znanosti, da se tega zaveda in to odkrito priznava. »Kar je danes še nemogoče, bo morda že jutri igračka za znanost.« (Bouty.) Eksaktna metoda sodobne znanosti pa je na tej poti zanesljivo orožje.

Pomembnost daje knjigi Engelsov: Ludvig Feuerbach in zaključek nemške klasične filozofije.

V tej svoji razpravi je pokazal Engels razvoj nemške filozofije od Hegla do Marxa, to je od te-

Močno se je trudil, da bi splošno uvedli meterski sestav, ki ga je prinesla s seboj francoska revolucija; šele l. 1873. so ga v resnici v Avstriji uvedli. Tudi vojska je začela uporabljati njegovo iznajdbo šele 36 let po Vegovi smrti.

Vega je za nas izraz naše slovenske umske moči, ki nam daje pravico do samostojnega življenja. Vagi je hotel pred svetovno vojno postaviti tedanja dunajska vlada v Ljubljani spomenik zraven Valvazorja pred Narodnim muzejem ter je bil narejen že osnutek zanj. Prav bi pa bilo, če bi v avli slovenskega vseučilišča postavili doprsne kipe vsem velikim slovenskim znanstvenikom iz preteklosti, kakor je postavljen dr. Žolgerju. Poleg Miklošiča, Kopitarja, Valvazorja in drugih bi spadala tudi kip Jurija bar. Vege in te v dokaz in opo-

min vsem in vsakomur, da imamo Slovenci tudi resno znanstveno izročilo, ki je krepkejšo kot marsikatero drugo in da so pri nas stvarne podlage za resno, samostojno znanstveno delo mednarodnega pomena, ne pa za kakšno nacionalno lepotečenje, ki je brez vrednosti za resne ljudi. Doprsni kipi slovenskih znanstvenikov iz preteklih časov, namreč takih, ki so pomagali zidati stavbo mednarodne znanosti, bi stali malenkostne zneske — vsak tak kip v marmorju ali bronu kakih 10.000 dinarjev — bili bi pa vsak dan glasen opomin vseučiliški mladini, da ima slovensko vsebino, da je slovenska znanost živ ud evropske znanosti in da je tisti, ki slovenstvo zanikuje, Heróstrat in uničevalec kulture.

OPAZOVALEC

O vseučiliški knjižnici

O tej prav danes pereči stvari smo prejeli še tale dopis:

Naši visokošolci so zopet sprožili misel, da se sedanja študijska knjižnica v Ljubljani izpremeni v vseučiliško, ki se naj namesti v primernem novem poslopju.

To vprašanje je že nekaj časa na dnevnem redu, kar kaže, da je potrebno. Vseučilišče brez odgovarjajoče knjižnice ni celota, ker ji manjka bistven del; zakaj predavanja sama na sebi so neka osnova za znanstveno izobrazbo v tej ali oni panogi, dostikrat pa, ako so vsebinsko in oblikovno slaba, niti to niso in bi boljše bilo, da jih ni. Akademski učitelji in akademska mladina, zlasti tisti, ki znanstvo preučujejo in se stalno izpopolnjujejo, ne morejo pogrešati dobre knjižnice. V no-

tranji ustroj knjižnic se ne spuščam, to je vprašanje zase. Gotovo je toliko, da ne more služiti pravilno svojemu namenu knjižnica, ki nima zadostnih prostorov, da bi razprostrla zaklade svojega obsega, jih varno shranila in objela rastoče število obiskovalcev, oziroma obiskovalk. In naša študijska knjižnica je v takšnem stanju, da se ne more razviti in se dela že celo škoda, ki se ne da popraviti.

Kako odpomoči? Vseučiliški odbor, ki je imel tudi to nalogo, je bil v sedanji sestavi mrtvo rojeno dete. Naši visokošolci so ustanovili novo društvo, ki naj bi prevzelo v svoj namen vseučiliško knjižnico, a se naslonili — kakor čujem — na iste ali podobne faktorje iz vseučiliškega odbora. Dvomim v uspeh, ker so tem faktorjem vezane roke pri državni upravi, ki bi morala v prvi vrsti skrbeti za novo poslopje vseučiliške knjižnice. Kako malo je zidala država v Ljubljani, za omiko celo nič!

Mislim, da bi bilo prav, ako bi oživilo vseučiliško društvo, ki se je svoj čas ustanovilo pod Majaronovim predsedstvom, a pozneje nekako utihnilo, in uvrstilo med svoje prve naloge vprašanje o poslopju vseučiliške knjižnice v Ljubljani.

A—a.

Kvaliteto in pristnost v ljubljansko opero!

Vodstvo slovenskega »Narodnega gledališča« skuša pritegniti občinstvo z vsakovrstnimi sredstvi. Repertoar prireja, pevce in igralce zaposluje, kar se da, pa je vseeno obisk dostikrat slab, blagajna ima težave, in razmišljali so baje celo, da bi razpustili orkester. Vstopnina je letos nižja, kar se pozna zlasti v operi, in obisk bi moral biti večji in zato blagajna polnejša. Res primanjkuje ljudem denarja, vendar pa bi bila lahko vstopnina za operne predstave, ki niso za abonente, nekaj višja; in operne predstave bi se izven abonementa lahko večkrat ponavljale, če bi bile take, da bi bile v resnici za občinstvo privlačne. Glasba in zlasti opera bi morala vplivati z vso močjo in napravljati na občinstvo neposreden in globok vtisk, tako da bi ljudje, ki nimajo smisel zanj, šli poslušat eno stvar tudi dvakrat ali trikrat. Takih ljudi je v Ljubljani sami gotovo nekaj stotin. Letos so n. pr. vprizorili Verdijevo »Traviato«, ki jo zna vsak glasbeno izobražen človek v glavnem skoraj na pamet in jo gre za to tem raje poslušati. Sladki bel canto, mehko arij je stvar, ki prime in potegne za seboj tudi bolj preproste ljudi, posebno ker je tudi dejanje Verdijevih oper razumljivo za

vsakega. Letošnja uprizoritev »Traviate«, ki je bila precej obiskana, ter jo je vsa kritika v dnevnih časopisih hvalila, je pa bila v bistvu močno drugačna, kakor »pristna« Verdijevo »Traviata«. Videti je bila in skoraj tudi glasila se je kot kakšna nemška opera okoli l. 1890: pristnosti ni bilo, bilo je vse prebarvano in retuširano. Res da ne delajo tako samo pri nas in da so igrali v Berlinu »novi stvarneži« Hamleta v fraku, ampak takih iznajdb, ki vzamejo delu vso notranjo moč, ki jo je vložil vanj avtor in pa vso intimno lepoto, ne kaže k nam presajati. Že prizorišče samo z zavesami in scenskimi kulisami pri »Traviati«, ki je tako docela romantična, pokvari tri četrtine vtiska, prav tako pa so moderni cestni kostumi (n. pr. Alfred, Traviata itd.) mrzel poliv za poslušalca. »Traviata« je parfum, so kamelije, so svilene lile in bele obleke, rokokojski saloni, krajine z naravnim drevjem in vrtovi z rožami in mramorjem, z vodometa, ne pa tennis, asfalt in nazadnje še nogomet. Verdijevo »banda« v orkestru ni brez pomena. Sentimentalnost, karneval v Parizu je bistvo »Traviate«, Traviatina smrt v času karnevala, ko se v zimo že oglašja prvi južni dih, je pesem, ki se ne sme predstavljati kot kaka naturalistična reč. Verdijeve glasbe modernizirati ne gre, ker s tem izgubi vso mikavnost. Na podoben način so lani pri nas uprizorili Auberovega »Fra Diavola«, kjer je bila Kreftova inscenacija vse kaj drugega kot v smislu opere same, n. pr. angleški mylady v kopalni obleki v spalnici, smešne postavke vojakov, vse prizorišče sploh, ki je bilo podobno varietej! Dognano umetnostno načelo je, da umetnino ne gre popravljati, starih del ne modernizirati, ampak jih je treba podati v slogu, v katerem so bile ustvarjene, in v duhu časa, iz katerega so zrastle. Če bi baročen kip, ki ima kak del odbit, kar dopolnil na realističen način, bi se mu vsak smejal, za gledališka dela velja pa prav tisto! Seveda se morajo tudi pevci in igralci zatopiti v pravi slog! Tudi v odskri umetnosti vpliva pristnost; le pristnost vpliva v resnici in daje kvaliteto vprizoritvi! Kvaliteta, pa če tudi bistva množica ne razume, občinstvo pritegne, s tem pa je zagotovljen tudi stvarni uspeh gledališča. Naj bi slovensko »Narodno gledališče« skušalo v operi doseči višjo umetnostno kvaliteto, vsaj kolikor je dandanes mogoče, pa ne bi bilo treba poskušati s takimi naravnost neverjetnimi poskusi, kakor je bila operetna revija »Stoji, stoji Ljubljanca«, ki je povzročila več stroškov, kot pa bi bilo treba prikniti za umetnostno pravilno uprizoritev kakšne dobre opere, ki jo že igrajo, in bi taki izdatki veliko bolj polnili blagajno kot pa nezreli poskusi ali pa »slagerske« operete. Zgled pri drami je bil n. pr. »Hamlet«. Sicer pa je treba gledati na kvaliteto v ljubljanski operi tudi zaradi tega, ker je to slovenska opera, ki predstavlja slovensko kulturno višino, oziroma bi jo morala predstavljati največ, kar je mogoče tudi v današnjih klavnih razmerah.

I. K.

Leto 1933. v »Jutrovi« poeziji

Poezija je seve »nacionalna«:

»I mi imamo ofenzivo —
punktašem segli smo med grivo.
Kaj vse iz tega je nastalo,
o tem se bo pozneje bralo.«

Zelo se mu je zamerilo marsikaj:

»Čeprav je v pustu vse divjalo,
pazili smo na grobo šalo:
gorastil se je slab junaček,
državo spet je trgal Maček.
Še dobre ni omastil ust,
ga je pobodel zlobni pust.«

Samo ne vemo, če se tudi »Jutro« ne bo zamerilo nekaterim svojim uglednim pripadnikom, ki jim je postalo menda nevoščljivo tistih »dobrih položajev«:

»A zadnji čas krvava rihta
vsaj malo naj falote zbrihla,
kar jih je v naših milih krajih
in morda v »dobrih položajih«...«

Glavna stvar je pa vendarle, če že ne drugi, vsaj »Jutro« je zadovoljno:

»Za konec vredno je poudarka,
da mirno plava naša barka.
Med skalami in med viharji,
nas spretni vodijo krmarji.«

»Slovenija« nima namena ustanavljati politično skupino in delati propagando za kak politično-strankarski program — niti odkrito niti prikrito. Njen namen je: z vidika naših dognanih narodnih interesov in prave demokracije ter duhovne strpljivosti motriti naše javno življenje in se boriti proti zlorabi in izdajstvu idealov in načel, ki jih proglašamo kot vodilna in bi nam tudi morali biti vodilna. Kdor je mnenja, da nam je tak vsestransko neodvisen, strankarsko nevtralen list potreben, in kdor želi, da se list zunanje in vsebinsko dvigne, ga vljudno vabimo, da nas gmotno podpre s tem, da postane naš redni naročnik-plačnik.

Širite, naročajte
in priporočajte
tednik
„SLOVENIJA“

mesta zavzema med vsemi mesti Slovenije prav izreden položaj. Ptuj ima v tej monografiji orisan kulturno zgodovinski značaj z več strani znanstvene važnosti. Uredniku dr. Kovačiču in zgodovinarju prof. Bašu gre zahvala za iniciativnost in uspeh pri izboru sodelavcev, ki so prispevali sleherni s svojega področja k osvetlitvi starodavnega Ptuja. Samo kratek pogled v Bašovo »Bibliografijo Ptuja« priča o pomenu in obsegu tega mesta v literaturi. Ptujski številki naj slede po istem vzoru mariborska in celjska, in Zgodovinsko društvo bo najlepše izpolnilo svoje uspešno poslanstvo, raziskavanje domače zgodovine v najširšem smislu.

V uvodnem posvetilu so imenovani številni zasluzni delavci, ki so si pridobili v dolgih letih zaslug za ptujski muzej ali zgodovino Ptuja sploh. Ni tu prostora, da bi posamezno naštevati njihova imena in dela, njihovo idealno stremljenje mora ostati ohranjeno v naših mislih in roditi rodovitne klice v novem rodu. Čitatelj zve v nadaljnjem, da si je starožitnosti Ptuja ogledal celo slavni mednarodno poznani zgodovinar Th. Mommsen.

Vsebinsko razprav moremo le omeniti, da opozorimo naše čitatelje na bogastvo ptujске številke. Spomine na Ptuj piše prof. M. Murko iz Prage. Zgodovinsko-zemljepisni razvoj Ptuja riše Franjo Baš iz Maribora. Hajdina, toponomastičen prikaz J. Kelemine iz Ljubljane, bi naj našel interpretov mnogih naših krajevnih imen, katerih izvor sega s svojim koreninami daleč v preteklost. Nova raziskovanja po starem Poetoviju vešče odkriva dr. Baldwin Saria, ptujski rojak, ki je poleg Abramčiča v novjšem času veren raziskovalec arheoloških zakladov Ptuja. M. Abramčič iz Splita piše Opazke o nekim spomenicima starog Poetovija. O

postanku ogrske meje med Dravo in Rabo piše Milko Kos, raziskovalec in specialist slovenske zgodovine, čigar napovedano Zgodovino Slovencev željno pričakujemo. Etimologijo imena reke Pesnice razvija Fr. Ilešič iz Zagreba. Dva pergamenta s koralnimi notami v ptujskem muzeju opisuje Vinko Družovč iz Maribora. Stavbeno zgodovino dominikanskega samostana v Ptuj ríše konservator Fr. Stelč iz Ljubljane. O stavbni zgodovini minoritske cerkve in samostana v Ptuj ob koncu 17. stol. poroča dr. Alojzij Remec iz Ptuja. Jurij Hauptmanič, Apologus carminicus de horrenda contagione Pettoviensis je naslov prispevka Antona Sovreta iz Ljubljane. O nameravanem škofijskem sedežu v Ptuj piše dr. Fr. Kovačič iz Maribora. Janko Glaser, Maribor, poroča o prvih ptujskih tiskih. Simon Povoden (1753—1741), življenjepis ptujskega zgodovinarja, piše Viktor Skrabar iz Rogateca. O ptujskem kronistu patru Ludviku Pečku poroča Fr. Kotnik iz Celja. Ptuj in Meško je naziv Anton Ovnove razprave. Umetnostno zgodovino v Ptuj po vojni piše F. Stelč. Že omenjena Bašova Bibliografija o Ptuj zaključuje razprave, sledi še poročilo o delovanju Muzejskega društva v Ptuj in reprodukcije slik k posameznim razpravam. Razprave obsegajo v širokem loku področja zgodovine, zemljepisa, starinoslovja, jezikoslovja, umetnostne in cerkvene zgodovine, tisk, muzikologijo, kroniko in spomine ter bibliografijo. Čitatelj opozarjam na omenjene znanstvene razprave ter priporočam Časopis za zgodovino in narodopis v naročilo. Slovenci se vse premalo zanimamo za splošno zgodovino, še neizmerno manj cenimo lastno, kar je sleherni generaciji v nepopisno in neodpušno škodo.

A. S.

MALI ZAPISKI

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(70. nadaljevanje.)

Prepovedana lista.

Državno tožilstvo v Zagrebu je prepovedalo širiti:

1. mesečnik »Hrvatsko smotro«, in
2. št. 11 obzornika »Kronika«.

Oba lista izhajata v Zagrebu.

Posledice nejasnih deviznih predpisov.

Pod tem naslovom piše »Trgovski list« med drugim:

Tako vemo, ko je bil kaznovan za 100.000 Din lastnik podjetja, ki v današnji krizi že tako komaj živi. »Greh« tega podjetnika je bil tem, da je plačal tujo tvrdko, ki mu je nabavila za njegovo podjetje neobhodno potrebno blago, po zagrebški podružnici Poštne hranilnice, ker je imela ta tvrdka pri njej svoj čekovni račun. On pa sploh ne bi smel plačati, ker bi se tudi to plačilo smelo izvršiti le po Narodni banki. In ker je znašalo plačilo nekaj nad 30.000 Din, je bil tudi obsojen s trikratnim zneskom.

Tisk v lašistični Nemčiji.

Berlinski institut za časnikarstvo je sestavil statističen pregled nemškega časopisja. Do Hitlerjeve »tretje države« je izhajalo v Nemčiji 2700 dnevnikov. Danes samo še 1200. Zmanjšalo se je torej za 56%. Še bolj pa je padla naklada. Leta 1932 je bilo tiskanih blizu milijarde izvodov, lanskega oktobra pa le še okoli 300 milijonov. Naklada je padla torej za več kot dve tretjini. Število urednikov se je zmanjšalo od 19.200 na 5300. Posebno izdatno se kaže ta padec pri posameznih listih. Naklada »Berliner Morgenpost« je padla od 750.000 na kakih 200.000, »Berliner Tageblatt« od 250.000 na 25.000 (kakor znano, kupuje ta list podkanceler Papen, ki ima že od prej centumsko »Germania«), »Berliner Zeitung am Mittag« od 200.000 na 60.000. Itd. Vse to je seve čisto naravno. Pri uniformiranem mišljenju ni prostora za mnogo-vrstnost mišljenja, ki je podlaga svobodnemu tisku, in preveč »izenačeni« nazorji ne morejo zanimati ljudi, ki berejo povsod eno in isto.

Pokvariti duha je mogoče, posiliti ga ni mogoče.

V češkem obzorniku »Nová Zena« piše profesor Emil Svoboda: Sodobno samosilništvo izsiljuje s silo, kar more biti samo plod notranjega prepričanja. Sili množice, da pokrivajo z enotno krinko celo izraz svojega obraza, ki bi jih utegnil izdati. Kjer pa se to dogaja, tam se ljudstvo pokvari naravno za dolgo dobo, vsaj za eno pokolenje. Pred tri sto leti je razložil Spinoza klasiku državne sile Tomažu Hobbesu, da ni mogoče duha z nobenim sredstvom posiliti. Izsiliti je mogoče potuho, nizkotnost, suženjski duh. Izsiliti je mogoče samo razdvojenost med tem, kar človek veruje in med tem, kar priznava javno z ustnicami.

Slovenec izganja slovensko pesem.

Senožee, 10. septembra 1933. (Agis.) Po znanem pregovoru, da je kdo bolj papeški, kot papež sam, se obnašajo in ravna tudi nekateri gospodje iz Senožeč. Tu je še danes podeštati znani Meden (sedaj Medeni), po domače Metež. Ker se mora paziti, da ne zleti s tega mesta, je lahko razumljivo, da je slepo orodje v lašističnih rokah. Ljudem se zdi, da bi bilo za nje mnogo bolje, da bi bil za župana kak Lah, kot pa ta nekdanji Meden, sedaj Medeni. Drugi delavec v občinski upravi je tajnik Šturm, znani gostilničar. Kot bogataš posoja ljudem denar in jih tako spravlja v gospodarsko in s tem tudi v politično odvisnost. Znano je, da se v vseh drugih gostilnah lahko pojejo slovenske pesmi, dočim se na njegovo prepoved pri njem tega ne sme. Kmetje pa so večkrat skoraj prisiljeni, priti k njemu v gostilno. »Istra.«

Ponoči pred jensko bitko je šel cesar sam k vrsti prednjih straž, da bi pregledal cesto, ki so jo prekopali v landgrafenberških skalah za prevoz topništva. Noč je bila temna, videlo se ni na deset korakov. Ko se je približal verigi straž, je zaklicala ena izmed njih, ko je zaslišala korake: »Kdo tam?« in namerila puško. Napoleon se je tako globoko nad nečim zamislil, da ni slišal klica in je nadaljeval pot. Straža je ustrelila. Krogla je žvižgala mimo cesarjevih ušes. Padel je z obrazom na tla in je dobro storil; množina krogel je šla nad njegovo glavo: cela veriga straž je ustrelila nanj. Ko je srečno prestopil ta prvi ogenj, je vstal, šel k najbližji straži in se dal spoznati.³

Z obrazom pada na zemljo, ko da se klanja vladar sveta nekemu večjemu vladarju. Ali komu — temnemu zlodeju, slučaji, ali živožarni »zvezdi« svoji, nočnemu soncu — Usodi? Morebiti se je trenutek prej nad nečim docela drugim tako globoko zamislil, a vendarle okoli tega, blizu temu, za las, kakor je bil takrat samo za las od smrti.

Nekaj dni pred odpovedjo in poskusom samomora v Fontainebleauju se je tako pogreznil v zamišljenost, da ni opazil v sobi navzočih oseb, ki jih je sam poklical; gledal jih je, pa kakor da jih ni videl, včasih je minilo več ko pol ure, preden je začel govoriti z njimi; ko se je s težavo zbudil iz svoje okrepnelosti, jih je spraševal o čemerkoli in kakor da ni slišal odgovora. Nič ni moglo motiti te »kakor mrtvične zamišljenosti, préoccupation pour ainsi dire létargique«.

Leta 1810., takoj potem, ko je bil sklenil zakon z Marijo Luizo, pri velikem večernem sprejemu v compiégneskem dvorcu, kjer so bili navzoči prvi dostojanstveniki cesarstva, ministri, maršali, tujezemeljski poslaniki, vladajoči knezi, kralji, nadvojvodi, — gre Napoleon iz igralne dvorane v obednico. Vse velikansko spremstvo mu sledi za petami. »Ko je prišel do srede dvorane,« se spominja samovidec general Thiébault, »se je cesar ustavil, prekrizal roke na prsih, uprl oči na tla kakih šest korakov pred seboj, in tako kakor otrpnil, ne da bi se ganil. Tudi vsi drugi so se ustavili, ga obdali v velikem krogu in obstali nepremično v globokem molku, celo pogledati se niso upali drug drugega; potem pa so se po malem začeli spogledavati, neodločno in čakaje, kako se bo to končalo.« Tako je minulo pet, šest, sedem, osem minut. Neodločnost je rasla; nihče ni razumel, kaj to pomeni. Nazadnje je maršal Massena, ki je stal v prvi vrsti, stopil k njemu natihoma, pritaženo in mu dejal nekaj tako tiho, da ga ni nihče slišal. Komaj je to storil, je cesar zavpil, a še vedno ne da bi vzdignil oči in ne da bi se ganil: »Kaj vas to briga? De quoi vous melez-vous?« In preplašeni maršal, ožak vojne slave, zmagovalac Suvorova, »ljubljeni sin Zmage«, se je spoštljivo umaknil in vrnil na svoje mesto. Napoleon pa je še vedno stal, ne da bi se ganil. »Nazadnje je, ko da bi se bil prebudil iz spanja,« vzdignil glavo, razklenil prekrizane roke, objel vse z vprašujočim pogledom, obrnil se molče in šel nazaj v igralno dvorano. Ko je šel tu mimo cesarice, ji je rekel suho: »Pojdimo!« in šel z njo v notranje sobe.

»Vse to vidim, ko da bi bilo ta hip, — ali do danes ne morem razumeti, kaj je to bilo,« končuje Thiébault. Ta prizor se mu zdi nedostojna »burka, jonglerie«. »Se nikdar se nisem čutil tako razžaljenega; samosilnik v Napoleonu se mi še nikoli ni kazal tako nesramno in predrzno.«

Ubogi Thiébault je tako razžaljen, da je pozabil na drug svoj vtisk od Napoleona: »Z ničimer ne morem primerjati čustva, ki sem ga imel v navzočnosti tega velikanskega bitja.« Če bi se bil spomnil nanj, tedaj bi bil morebiti razumel, da tudi v compiégneskem prizoru ni bil Napoleon nič »burkež«, niti »samosilnik«. Odkod torej »žalitev«? S strani Napoleona je v vsakem primeru neprostovoljna; nikogar noče žaliti, že zategadelj, ker v takih trenutkih nikogar ne vidi: ljudje prenehajo biti zanj, zginjajo kot sence. Ali prav zaradi tega so menda razžaljeni.

Thiébaultov dvom je naš dvom: Kaj pa pomeni prav za prav ta »mrtvična zamišljenost«, ki je kakor mrtvičen sen? Vidi, sliši, čuje, dela, kakor nihče — toda vse to od zunaj, a od znotraj spi, večni sanjavec, mesečnik svojega nočnega sonca — Usode; hodi prav na kraju prepada, — brž ko se zbudi, pade vanj; toda ne zbudi se do zadnjega koraka v prepad.

Spi, in srce komaj bije, kakor v mrtvičnem snu. »Zdi se mi, da moje srce ne bije: nikoli ga nisem čutil.« — »Prav kakor da sploh nimam srca.«

Spi čuječ — v spanju čuje. Sen je prepleten s čuječnostjo, sen prehaja v čuječnost, ne samo metafizično, notranje, ampak tudi na zunaj, fizično.

Ko se pelje 24. decembra 1800. leta v opero, spi in vidi v snu, kakor da se vtaplja v italijanski rečici Tagliamentu; prebudi se od razleta peklenskega stroja, za las od smrti.

Spi tudi na bojiščih, »prav za časa boja, — daleč za bojno črto«. To mu je celo postala navada: »Privadil sem se spati na bojišču.« Spi, v sen zaziban od grmenja topov, kakor otrok v zibelki. V najusodnejših trenutkih, ki so odločali vse, je zdajci zaspal, ko da bi bil šel nekam, za nečim.

Tik pred slakovsko bitko je tako trdno zaspal, da »so ga s težavo prebudili.« Prav v ognju wagramske bitke, ko se vse odloča, ukaže razgrniti medvedjo kožo po goli zem-

³ Constant, II. 56.⁴ Ibid., IV. 245.⁵ Thiébault, IV. 390—393.⁶ O'Méara, I. 152.⁷ Gourgaud.⁸ Mémor., II. 60.⁹ Ségur, II. 390.

lji, vleže se nanjo in trdno zaspi; spi dvajset minut; ko se zbudi, razporeja naprej, ko da bi sploh ne bil spal.¹⁰ Za časa strašne izpraznitve Lipskega, ko se ruši cela bojna vrsta — spi mirno v slonilniku dve uri; šele razlet mostu čez Elster, ki je odrezal umik in pogubil vojsko, je spečega prebudil.

Tako je v vojni — tako je tudi v miru. Rad vstaja iz postelje in dela med dvema snoma. Napoleonov genij — bistrovidenost — je menda prav ta ožina čuječnosti med dvema prepadoma snov.

»Kaj naj mislimo o Napoleonovem snu, ki je trajal od Vendémiaire-a do Waterlooja?« sprašuje Leon Bloy. »Prebudil se je šele pred obličjem božjim.« — »Največje nesreče in celo padec ga niso mogli dodobra zbuditi. Na Sv. Heleni je nadaljeval svoj sen.«¹¹ In umira v snu ali se prebujal v smrti.

»Vprašal me je, kateri način smrti štejem za najlažji, in pripomnil, da je menda smrt od zmrznjenja najboljša izmed vseh, kajti ko zmrzneš, zmrzneš v snu, si muore dormendo,« se spominja zdravnik O'Méara na neki svoj razgovor z Napoleonom na Sv. Heleni.¹² Tako je v snu tudi umrl, ko je zmrznil v ledenem dihu Usode.

Vihar in morje sta zibala naš čoln;
moj sen samovolje valov je bil poln;
dva vala brez kraja sta v meni bila, —
z menoj svojevoljno igrala oba.
Ko cimbal brenk bilo zvenčanje je skal;
žvižgali vetrovi so, peval je val.
In v kaosu zvokov sem šel oglušen;
nad kaosom zvokov je plaval moj sen.

Sen na morju, na »mnogih vodah«. — »Vode, ki si jih videl, so ljudje in narodi in rodovi in jeziki«, pravi angel Skrivnega razodetja. Mnoge vode Zahoda — Atlantika, kjer se je pogreznila »Atlantida«, kjer je zašlo sonce zadnjega »človeka iz Atlantide« — Napoleona.

Nad kaosom zvokov je plaval moj sen,
bolešno svetlo in bajalno nemo,
nad temo grmečo pihljal je lahko.
In v žarkih vročice je svet svoj podal,
zelenela je zemlja, in eter sijal...

V čistejši svetlobi, kot je naša, se sveti eter; zemlja zeleni v bolj svežem zelenju — v mladosti prvega, predpotopnega sveta.

Vrtovi, blodišča, gradovi, stebri...

Starodavnih Atlantov titansko stavbarstvo.

Dozdeval se hrup je nešteti ljudi...
In mnogo spoznal nepoznanih sem lice...

Obrazi drugega človeštva.

In čarovnih stvorov, skrivnostnih sem ptice...

Stvor drugega stvarjenja.

Po stvarstva višavah ponosno sem šel,
pod mano je svet nepremično žarel...
Skozi sanje, ko divji čarovnika klic,
se čulo bučanje je morskih krnic...

Bistvo Atlantide je magija, in bistvo Napoleona tudi: sam kliče prikazni svojih sanj. To so sanje vsega človeštva — začetek in konec vesoljne zgodovine. Atlantida — Skrivno razodetje. Zato kot veliki mag, čarodej, ustvarja svoj sen.

V pokrajino tiho prikazni in snov
je vdiral pena rjovečih valov.¹³

Vojne, zmage, veličina, padec se z lahkimi kosmi pene vrivajo v sen.

Njegov sen je preroški. »Imel je neko vrsto magnetičnega predvidenja svojih bodočih usod, une sorte de prévision magnetique de ses futures destinées.«¹⁴ »Imel sem notranje čustvo tega, kar me čaka.«¹⁵ Ljudje so slepi za bodočnost, on jo vidi: pozna, pomeni jo, kakor preteklost. »Videnje je srednja sorazmernica med otipom in predčutjem, opredeljuje sam ta nejasna predčutja z njegovemu umu lastno matematično natančnostjo.« »Roka pravi očesu: kako moreš videti ti na dve milj, ko ne morem jaz otipati na dva koraka? Oko pravi predčutju: kako moreš videti ti v bodočnost, ko ne morem jaz videti na dve milj?«¹⁶

V najsrečnejšem trenutku svojega življenja, leta 1800 po Marengu, pravi: »Z menoj se ni nič zgodilo, cesar bi ne bil predvidel, in jaz se sam nisem čutil temu, kar sem storil. Tudi v bodočnosti uganem vse in dosežem svoj cilj.«¹⁷ Če je bil njegov cilj svetovno gospostvo, tedaj ga ni dosegel. Pot je jasna, namen je temen; ve, kaj in kako stori, pa ne ve, zakaj. »Čutim, da me nekaj peha k cilju, ki ga sam ne poznam. Je me sens poussé vers un but que je ne connais pas.«¹⁸ Kako naj bi ne bil verjel v neke vrste predodločbo, ko je videl, da so čisto najugodnejše posledice izhajale zanj iz dogodkov, ki so ga v začetku kakor ovirali in oddaljevali od cilja. Mar ni podoben človeku, ki ga vodi nepremagljiva sila kot slepeca za roko? »Slep — bistroviden:«

Usodni izvrševalec zapovedi neznane.

¹⁰ Ségur, III. 380.¹¹ L. Bloy, 95, 97, 232.¹² O'Méara, I. 168.¹³ Tjutčev, Sen na morju.¹⁴ Bourrienne, IV. 380.¹⁵ Mémor., IV.¹⁶ Gourgaud, II. 362.¹⁷ Miot de Méliot, Mémoires, éd. 1880, I. 289.¹⁸ Ségur, IV. 74.¹⁹ Marmont, II. 42.